

УДК 35.088.6

О. А. СТЕФАНОВА

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА РЕФОРМУВАННЯ
СИСТЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ:
ДОСВІД ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ**

Досліджено основні напрями реформування системи соціальних послуг з метою забезпечення ефективності соціальних послуг та закріплення права їх надання за органами влади, які максимально наближені до отримувачів; визначено основні аспекти європейського досвіду, зокрема Литовської Республіки, які необхідно врахувати в розвитку надання соціальних послуг в Україні.

Explored basic directions of reformation of the system of social services, with the purpose of providing of efficiency of social services, and fixing of right for their grant after the organs of power, which are maximally close to the recipients, the basic aspects of European experience are certain, in particular Lithuanian Republic, which must be taken into account in development of providing social services in Ukraine.

В Україні тривають пошуки власної моделі державного управління сферою соціального обслуговування, активно обговорюються можливі напрями реформування системи надання соціальних послуг. Природно, що увагу науковців і практиків привертає досвід країн, які в останні роки здійснили шлях від авторитарної пострадянської моделі управління до європейської, заснованої на принципах лібералізму, поваги до особистості як основного елемента соціальних відносин.

Такий аспект проблеми не залишився поза увагою науковців. Про це свідчать публікації В. Скуратівського, В. Бульби, Е. Лібанової, Н. Кабаченко, Т. Семигіної, Н. Бородюка, О. Вакуленка, О. Безпалька, А. Курочкина, Е. Курочкиної, О. Оффердал, С. Хэггерт та ін. [2–9].

Але аналіз досвіду окремих країн пострадянського простору, близьких Україні за ментальними та соціально-економічними критеріями досьогодні ще вивчено недостатньо. Тому метою статті є висвітлення системи державного управління соціальним захистом Литовської Республіки в контексті використання позитивного досвіду в процесі реформування сфери надання соціальних послуг в Україні.

Варто зазначити, що соціальне обслуговування та соціальні послуги є базовими елементами системи соціального захисту і мають велике значення. Соціальні послуги спрямовані на надання людині можливості вести гідне життя і брати активну участь у житті суспільства. За умови реалізації принципів адресності та індивідуального підходу соціальні послуги є найбільш ефективним видом соціальної допомоги.

Розглянемо декілька принципових і, на наш погляд, корисних для впровадження в Україні підходів для забезпечення необхідних соціальних гарантій населенню, які знайшли реалізацію в державному управлінні соціальною сферою Литви.

Однією з важливих проблем реалізації державної соціальної політики є фінансове забезпечення соціальної сфери.

Як приклад, дієвий механізм фінансового забезпечення соціальної сфери країн, які пройшли або проходять аналогічний українському шлях розвитку (Угорщина, Польща, Чехія, Словаччина, Литовська Республіка тощо), свідчить про те, що держава, яка не в змозі належною мірою фінансувати соціальну сферу, повинна рішуче реформувати соціальну політику за трьома головними напрямками.

По-перше, це роздержавлення соціальної сфери і максимальне звільнення держави від функцій безпосереднього надання громадянам соціальних послуг із перекладенням цих обов'язків на некомерційні структури.

По-друге, формування ринку соціальних послуг з реальною конкуренцією їхніх надавачів, унаслідок чого підвищується якість і знижуються витрати на виробництво цих послуг.

У контексті вищезазначеного ця проблема набула особливої актуальності в Литві. Завдяки реформі системи соціальних послуг надається перевага фінансуванню соціальних послуг, а не утриманню закладів, що надають такі послуги. Цьому також сприяє скасування системи пільг, оскільки в Литві діє інший механізм установа інвалідності та визначення працездатності. На відміну від України (де для інвалідів залежно від групи та причини інвалідності, існує визначене коло пільг), у Литві законодавство не передбачає пільги для певної категорії осіб. Зауважимо, що для ефективного впровадження механізмів реформування системи соціальних послуг важливим є вивчення та впровадження досвіду Литовської Республіки в цій сфері.

По-третє, упровадження системи організації надання соціальних послуг на контрактній основі, а також соціального замовлення [10].

Зауважимо, що основою реформування будь-якої сфери виступає інституційне забезпечення процесу. Одним із основних суб'єктів удосконалення надання соціальних послуг у Литовській Республіці є Міністерство соціального захисту та праці [16]. Його завдання задекларовані державою. Основними з них є:

- залучення громадян до ринку праці;
- створення умов для реалізації чинного законодавства з питань праці, зайнятості, забезпечення якісних умов праці;
- забезпечення достатнього життєвого рівня для соціально вразливих верств населення.

З метою формування та реалізації державної політики у сфері соціальних послуг, організації практичного впровадження чинного законодавства, реалізації державних програм з надання соціальних послуг різним категоріям населення, контролю за їх виконанням, методичного керівництва та координації діяльності органів місцевого самоврядування, закладів та установ, що надають соціальні послуги у структурі Міністерства соціального захисту та праці Литовської Республіки створено такі інституції:

- Департамент з нагляду за наданням соціальних послуг;
- Департамент у справах інвалідів;
- Департамент у справах біженців;
- Департамент визначення працездатності.

Розглянемо функції деяких з них. Департамент з нагляду за наданням соціальних послуг, наприклад, було засновано після прийняття в 1996 р. у Литві першого Закону “Про соціальні послуги” [1]. Метою його діяльності була реалізація функцій з нагляду

та координація роботи закладів соціальної опіки. Але набутий досвід у цій сфері, нове розуміння проблем, змусили піти на вдосконалення положень цього Закону. Після прийняття в 2006 р. нового Закону “Про соціальні послуги” [1] Департамент було реорганізовано. На сьогодні він здійснює єдину для Литовської Республіки політику у сфері соціального захисту вразливих категорій населення, в тому числі шляхом організації системи соціальних послуг та контролю за її діяльністю (рис. 1).

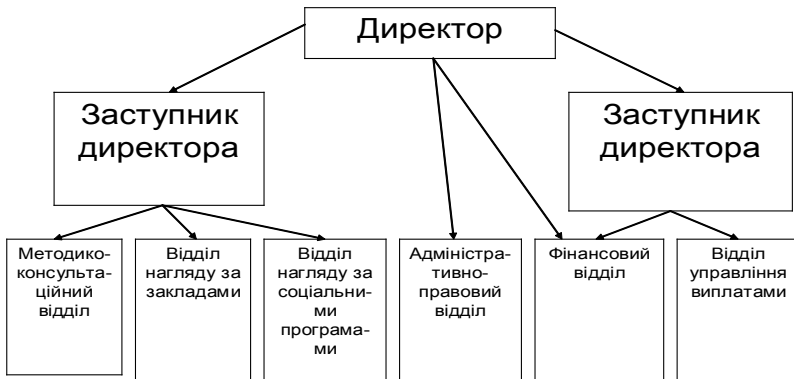

Рис. 1. Структура департаменту

Заслужує на увагу діяльність Департаменту щодо визначення працездатності. У Литві, замість установа групи інвалідності, особам з вадами здоров'я визначається рівень працездатності. Даний підрозділ визначає рівень працездатності людини. Це відбувається не лише на підставі захворювання, а й з урахуванням особистого бажання такої особи працювати. Тобто до уваги беруться два фактори: фактор хвороби та фактор мотивації до праці. Такий підхід є принципово важливим і таким, що відрізняється від нинішньої практики встановлення інвалідності в Україні.

Слід зазначити, що досвід Литовської Республіки щодо механізму надання соціальних послуг є відмінним від нашого.

За призначенням соціальних послуг і соціальної допомоги громадяни, у тому числі й інваліди, мають звернутися до органу місцевого самоврядування або особисто, або через будь-яку іншу особу. При цьому необхідну інформацію про особу, яка потребує соціальної підтримки, отримують працівники, які забезпечують роботу щодо розгляду звернень громадян за принципом “єдиного вікна” [9].

Для організації соціальних послуг за місцем проживання особам з тяжкими комбінованими вадами (тяжкими формами інвалідності) органам місцевого самоврядування з державного бюджету надається спеціальна дотація. Такий принцип фінансування спонукає органи місцевого самоврядування до впровадження даного виду послуг у себе в громаді [8].

Іншою формою надання соціальних послуг для людей похилого віку, інвалідів та дітей-інвалідів є надання послуг через денні центри та центри для тимчасового перебування.

У пансіонатах для людей похилого віку та осіб з тяжкими вадами разом із соціальними працівниками їх догляд забезпечують помічники соціальних працівників (асистенти соціального працівника). В Україні – це молодший медичний персонал.

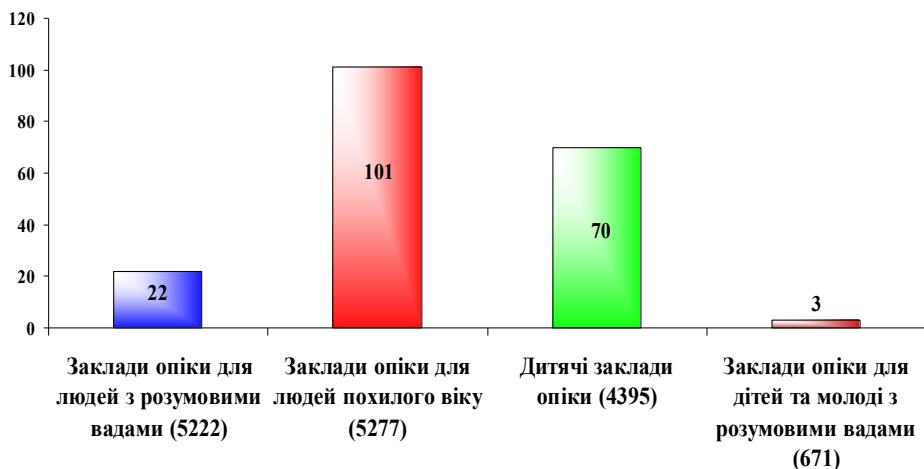

Рис. 2. Види закладів опіки

Обов'язковою вимогою для всіх закладів опіки є дотримання такого співвідношення штатних працівників: 70 % має становити персонал, який безпосередньо надає соціальні послуги і лише 30 % має становити адміністративний персонал [8].

Важливою складовою організації забезпечення соціальної підтримки громадян похилого віку, інвалідів, дітей-інвалідів, інших соціально вразливих категорій та надання потребуючим громадянам соціальних послуг є кадрове забезпечення соціальної сфери.

З метою вдосконалення діяльності персоналу під час роботи з тією чи іншою категорією громадян фахівці із соціальної роботи проходять навчальні курси з роботи з громадянами похилого віку, дітьми, молоддю, сім'ями.

Підвищити свою кваліфікацію соціальні працівники можуть в одному з 44 навчально-методичних центрів Литви, діяльність яких координує Міністерство соціального захисту та праці. На їх фінансування виділяються кошти з державного бюджету. Характерним для Литви є те, що базовим навчально-методичним центром підготовки та підвищення кваліфікації може стати недержавна організація, яка спеціалізується на наданні соціальних послуг певній цільовій групі осіб у разі, якщо така організація декілька років поспіль професійно діє у сфері соціальних послуг. Подібні НДО відбираються Міністерством на конкурсних засадах [8].

Література:

1. Закон Литовської Республіки "Про соціальні послуги" // REPUBLIC OF LITHUANIA від 1 June 2004 No IX 2251. – Режим доступу : http://www3.lrs.lt/ru/Lietuvos_Respublikos_Seimas_ru.htm

2. Кабаченко Н. Соціальна робота з людьми похилого віку // Соціальна робота : у 3-х ч. / Н. Кабаченко, Т. Семигіна // за ред. Т. В. Семигіної, І. М. Григи. – К. : ВД "Києво-Могилянська академія", 2004. – Ч. 3. – 56 с.

3. Курочкин А. В. Опыт муниципального реформирования в государствах

Балтийской Европы / А. В. Курочкин, Е. О. Курочкина. – Режим доступа : <http://esf.socmin.lt/>

4. *Либанова Э.* Бедность в Украине: диагноз поставлен – будем лечить? / Э. Либанова // *Зеркало недели.* – 2001. – № 13. – 17 с.

5. *Оффердал О.* Местное самоуправление в Скандинавии : достижения и перспективы / О. Оффердал // *Полис,* 1999. – № 2.

6. *Скуратівський В.* Основи соціальної політики // В. Скуратівський, О. Палій. – К. : Вид-во МАУП, 2002. – 200 с.

7. *Хэггурт С.* Местное самоуправление в Швеции. Традиции и реформы / С. Хэггурт [и др.]. – Стокгольм. – 1999.

8. *Beksta A.* Local government in Lithuania. – Horvath T. M. (ed.) Decentralization: Experiments and Reforms; Local Governments in Central and Eastern Europe. Budapest. – 2000.

9. *Vanags E., Vilka I.* Local Government in Latvia. – Horvath T.M. (ed.) Decentralization: Experiments and Reforms; Local Governments in Central and Eastern Europe. Budapest. – 2000.

Надійшла до редколегії 16.03.2009 р.